

Trelleborghuse i Fregerslev

Af Merethe Schifter Bagge

Hvor mon 'Vikingen fra Fregerslevs' bolig lå? Det er et spørgsmål, som er stillet mange gange i forbindelse med opdagelsen af ryttergraven i Fregerslev. Både af arkæologer og lægfolk. Rytterens grav var fyldt med højstatusgenstande, og vi må derfor ikke forvente andet, end at han boede i en stormandsgård. En udvidelse af Herredsvejen skulle vise sig, måske, at bringe os et vigtigt skridt videre.

Baggrund

Historien om Fregerslev starter i 2012, hvor en forundersøgelse i forbindelse med byggemodningen af Vestergårds Allé i Hørning afslørede en fornem ryttergrav fra midten af 900-tallet. Siden da er der nordøst for krydset Fregerslevvej og Herredsvejen udgravet spor fra mange oldtidsperioder og dele af historisk tid. Af vigtighed for denne artikel må fremhæves en gård fra yngre jernalder samt en gravplads fra yngre vikingetid, som den efterhånden sagnomspundne ryttergrav var en del af. Jernaldergården bestod af et hovedhus og to økonomibygninger, som ser ud til kun at have eksisteret i en enkelt generation. Hovedhuset er kulstof14-dateret til årtierne omkring år 700, og det ser ud til, at der ikke skete noget igen på pladsen før ca. 250 år senere, i yngre vikingetid. Her etableredes en mindre gravplads bestående af tre grave, heraf to uden bevarede gravgaver og én rig ryttergrav med eksklusivt hesteudstyr (se i øvrigt 'Hestebli' i vikingetiden' i denne årbog).

Længere mod vest blev der i 2002 udgravet en anden vikingegravplads (Fregerslev I) med syv simple gravlæggelser (se fig. 1, nr. 7), og i 2019 blev der ca. 1 km mod vest, ligeledes i forbindelse med omlægning af Herredsvejen, udgravet dele af bebyggelse og gravplads fra ældre germansk jernalder (400-550 e.Kr.) (se fig. 1, nr. 4-6). På den anden side af Sommerbæk er der i løbet af 2020 udgravet store dele af både bebyggelse og gravpladser fra yngre romersk jernalder (175-400 e.Kr.) (se fig. 1, nr. 2 og 3). Bebyggelsen fra romersk og germansk jernalder kan udmærket hænge sammen med en såkaldt vandrelandsby, som bevæger sig rundt i landskabet. Først lå den nord for Sommerbæk og siden syd for Herredsvejen (se fig. 1, nr. 4-6), hvor der er et ret højt, let bakket område, som ville være velegnet til beboelse. På figur 1 ses en masse røde prikker. Hver prik markerer et

◀ *De tre huse efter udgravning og Herredsvejen set fra luften. Øst vender opad. Dronefoto v. Allan Faurskov.*

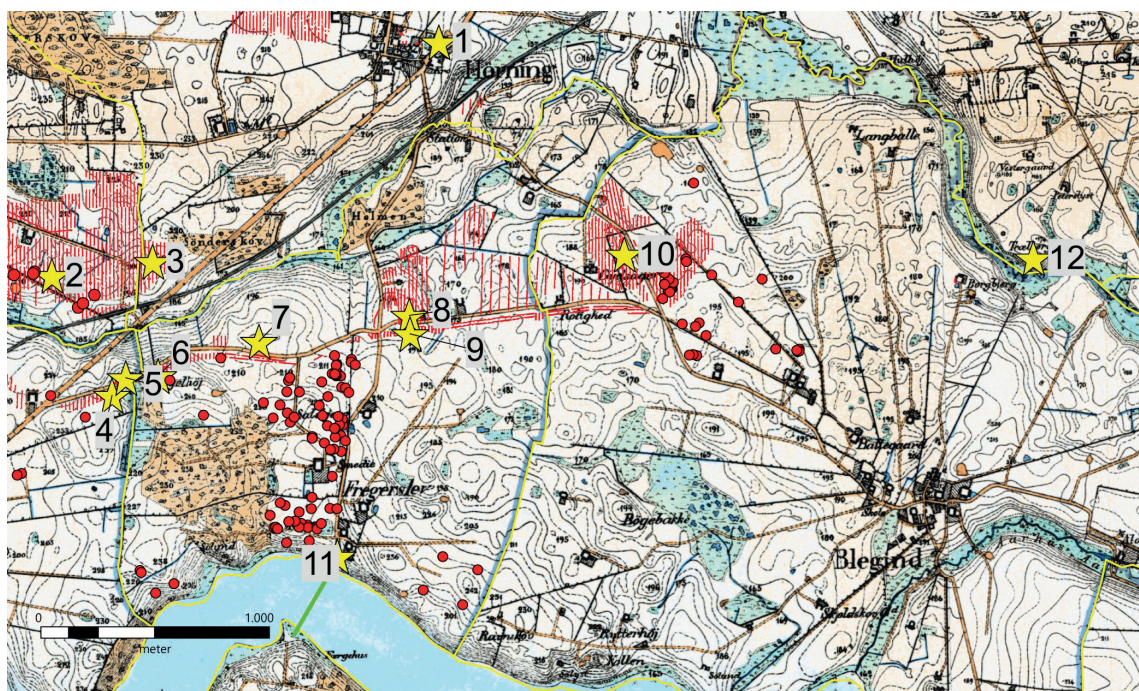

Fig. 1: Kort over området omkring Fregerslev. 1: Høring Kirke. 2 og 3: Bjertrup Østergård. Bebyggelse og gravplads fra yngre romersk jernalder. 4-6: Herredsvejen. Bebyggelse og gravplads fra ældre germansk jernalder. 7: Fregerslev I. Vikingegravplads. 8 og 9: Skovsgårde II og Fregerslev II og III. Gård fra yngre germansk jernalder samt gravplads (ryttergrav) og bebyggelse fra yngre vikingetid. 10: Skovsgårde IV. Bebyggelse fra sen vikingetid/ tidlig middelalder. 11: Fregerslev Færgested. 12: Trølborg. Kontrolpunkt fra vikingetiden. De røde prikker markerer detektorfund, og de røde linjer er arkæologiske forundersøgelser. Kortbaggrund: Højkantkort 1840-1899. Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

detektorfund, og man kan se, at der er særligt mange prikker både nord og syd for Fregerslev. Dette skyldes til dels, at der på disse marker er gået rigtig meget med detektor af frivillige amatørarkæologer, men det peger alligevel på, at der her meget tænkeligt kunne ligge bebyggelser fra jernalderen og helt op til middelalderen. Metalfundene daterer sig primært til jernalder og middelalder, men enkelte vikingsager er også dukket op.

Kigger man på den østlige ende af Herredsvejen, har Museum Skanderborg netop i år udgravet ca. 18 hustomter fra sen vikingetid/ tidlig middelalder, dvs. slutningen af 1000-tallet/ starten af 1100-tallet (se fig. 1, nr. 10). Denne bebyggelse ligger dog så langt væk, at en umiddelbar sammenhæng med bebyggelsen ved Fregerslev ikke anses som sandsynlig. Der er snarere tale om to forskellige landsbysamfund.

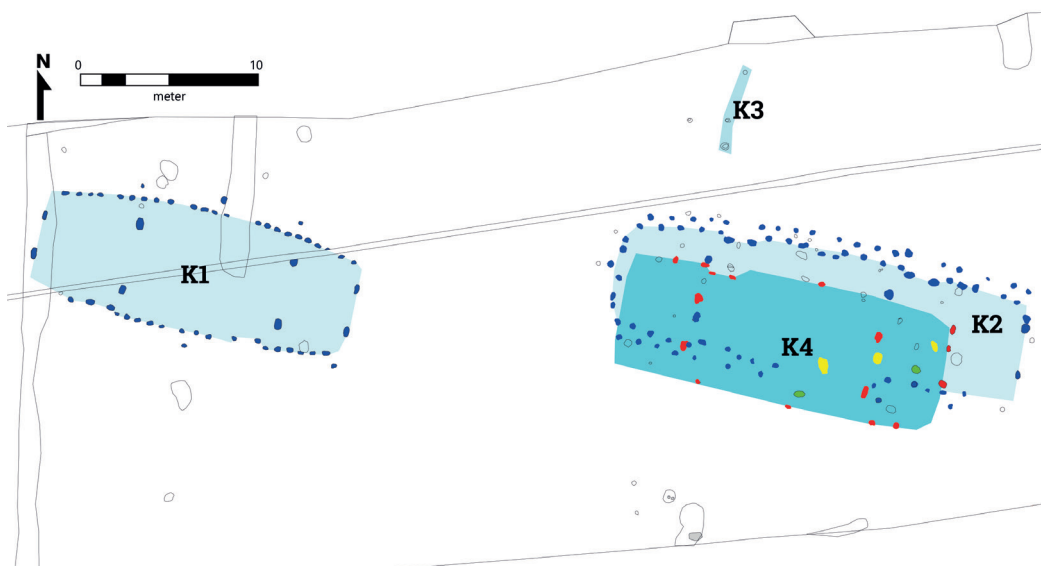
Tre trelleborghuse

I foråret 2021 skulle Skanderborg Kommune i gang med forbedring af den østlige del af Herredsvejen, hvilket betød nye forundersøgelser i området. Særligt spændte var arkæologerne på strækningen, som gik lige forbi ryttergraven. Det viste sig da også, at her lå noget, som kunne være særlig interessant i forhold til ryttergraven. I søgegrøfterne dukkede der nemlig vægstolper op, som i forundersøgelsen blev tolket som rester efter mulige trelleborghuse. Da overjorden senere blev fjernet på stykket ud for ryttergraven, fremkom der hele tre såkaldte *trelleborghuse*. Det siger næsten sig selv, at arkæologerne lige måtte knibe sig selv i armen; lå stormandens bolig virkelig så tæt på gravpladsen?

Et trelleborghus er opkaldt efter det sted, hvor man først opdagede denne type hus, nemlig på Harald Blåtands ringborg Trelleborg på Sjælland. Husene på ringborgen havde rundede langvægge, lige gavle, skråstøttestolper langs væggene og var inddelt i tre rum. Rummene var meget præcist inddelt i to gavlrum, der var $1/5$ af husets samlede længde, således at der i midten var et hovedrum, som var ca. $3/5$ af husets længde. Dette rum antages at have været brugt til samling og fest, og her lå også husets ildsted, lang-ilden. Flere af de karakteristiske træk udvikledes allerede i slutningen af jernalderen, hvorefter de forsvandt igen i midten af 1000-tallet.

De tre huse på Fregerslev III (fig. 2) havde mange lighedstræk med Trelleborghusene, men varierede dog især i størrelsen af bygningerne og rummenes indbyrdes størrelsesforhold. Husene var mellem 18 og 23 meter lange og dermed ca. 10-15 meter kortere end husene på ringborgene. Ved gavlene målte de mellem 5,3 og 5,5 meter, mens bredden på midten lå på 6,95 meter. Det midterste rum varierede mellem 8,85 og 10,3 meter i længde og udgjorde dermed knap halvdelen af husene. Der kunne ses bevarede skråstøttestolper ved både K1 og K2, dog i varierende tæthed. Indgangenes udseende i de to bedst bevarede huse, K1 og K2, varierede også. Fælles for de to huse var tilstedeværelsen af to indgangspartier mod syd. Den ene indgang ledte ind til det store rum og den anden til et af gavlrummene. Ved K1 sås ingen indgange mod nord, til gengæld var der formodentlig indgange i begge gavle. K2 havde mod nord yderligere to indgange, som lå lige over for de sydlige indgange.

K2 formodes at være yngre end K4. Det vides ikke, om K1 har eksisteret samtidigt med enten K2 og K4 eller ingen af dem. Der er udtaget prøver fra alle de tagbærende stolpehuller i håbet om at finde forkullede korn, som kan kulstof14-dateres således, at man kan blive klogere på husenes relative alder, men måske deres også indbyrdes relation. Der

Fig. 2. De tre huse på Fregerslev III. De to huse mod øst kan ikke være samtidige, da de ligger hen over hinanden, og noget taler for, at K2 er yngst af de to. De gule plamager er moderne huller efter telefonpæle, mens de to grønne pletter er henholdsvis en urne (formodentlig fra jernalderen) og en brandplet. Med pile er markeret de indgange, der er dokumenterede.

var kun ganske få genstande i fyldet i stolpehullerne, og ingen af dem kan bidrage til dateringen. En detektorafsøgning af jordoverfladen samt indholdet af stolpehullerne gav heller ingen genstande. Til gengæld var husenes størrelse og generelle udseende meget lig de huse, der er fundet i forbindelse med Harald Blåtands store palisadeindhegning i Jelling fra anden halvdel af 900-tallet. Før kulstof14-dateringerne er indhentet, må man regne med, at husene på Fregerslev III har samme datering som husene i Jelling. Ryttergraven kan ud fra de fundne genstande dateres til omkring 950 e. Kr., men også her venter der flere kulstof14-dateringer i den nærmeste fremtid. De foreløbige observationer tyder dog på, at husene og gravpladsen sagtens kunne være samtidige.

Stormandsgård eller?

De tre huse, hvor kun to kan have ligget der samtidigt, befandt sig kun 60 m væk fra gravpladsen (fig. 3). Huse og grave lå på samme bakkekam, højt placeret i landskabet. Mod øst falder terrænet ret markant, og syd og vest for husene ses også et fald. På baggrund af flere søgegrøfter ved man, at der mod øst og vest har været vådområder på et tidspunkt i oldtiden, så bakkekammen har været naturligt afgrænset af fugtige lavninger. Under udgravningen af husene blev der ledt efter et omgivende hegn, som ofte

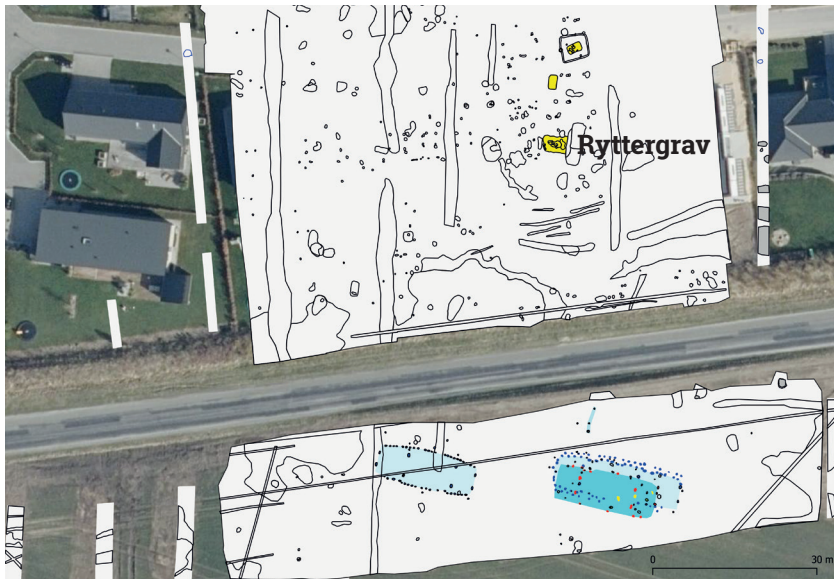

Fig. 3. Oversigt, der viser de tre huse (lyseblå) syd for Herredsvejen og de tre grave (gule) nord for vejen. De hvide områder er de steder, hvor der er foretaget udgravninger. Kortbaggrund: Ortofoto. Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Fig. 4. Det nybyggede kvarter ved Vestergårds Allé i Hørning og forårets udgravning i front. To af husene er skitseret op, og på den tomme grund i baggrunden ses en skitsering af gravpladsen. Dronefoto: Allan Fauruskov. Skitsering: Anders Hagen Mørk.

ses omkring stormandsgårde, dog uden resultat. Desværre ved vi intet om arkæologien i området syd for de tre huse, hvor der i dag er dyrket mark. Det snævre indblik gør derfor, at man kun kan gisne om husenes funktion, men der findes forskellige muligheder, som er værd at nævne.

De indbyrdes forhold mellem en rig rytters grav og bolig kendes stort set ikke i Danmark, hvilket primært er et resultat af, at langt hovedparten af ryttergravene er udgravet for mere end 100 år siden i forbindelse med rydninger af høje. Man ved derfor kun ganske lidt om, hvor man skal lede efter henholdsvis gravplads eller boplads afhængigt af, hvad der først bliver fundet. De tre huse på Fregerslev III kunne udgøre den nordlige kant af et større stormandskompleks således, at de tre huse måske mere var udhuse end egentlige hovedbygninger. Dermed skulle et større beboelseshus og flere bygninger være at finde længere ude på marken mod syd, hvor terrænet igen hæver sig. På denne vis vil gravpladsen ligge i stormandens baghave, som man også kender det langt senere ved herregårdene.

En anden mulighed er, at de tre huse var tre faser af samme husfunktion. Nærheden til gravpladsen med de tre grave gør, at man måske kan tale om nogle særlige gravhuse i forbindelse med gravlæggelsen. Husenes placering på en bakkekam samt det faktum, at de lå stort set uden indblanding fra tidligere perioder, taler for denne mulighed. Dette ville ligeledes forklare de manglende hegnsforløb omkring husene. Om husene på denne måde har dannet ramme for højtideligheden – et nyt hus for hver gravlæggelse – ja, det er da en spændende tanke, men noget man nok aldrig vil finde et konkluderende svar på.

Hvorfor her?

Når man finder særligt rige grave, som eksempelvis Fregerslev-ryttergraven, er det til stadighed forunderligt at tænke på hvilke magtkampe, der må have udspillet sig i området, og hvorfor det netop var her, graven/bebyggelsen blev placeret.

Særligt interessant for området er Fregerslev Færgested (se fig. 1, nr. 11). Færgestedet lå på det smalleste sted ved Stilling-Solbjerg Sø, og skriftlige kilder beretter om brugen af overfarten i historisk tid helt op til 1960'erne, hvor det blev nedlagt. Desværre er der ikke foretaget arkæologiske undersøgelser ved de to færgelejer, så alderen er svær at slå fast. Det virker dog ret sandsynligt, at stedet også kunne være anvendt i vikingetiden og måske endda længere tilbage. På denne vis kunne man skyde genvej på sin færd op mod Aarhus (Aros), og overfartsstedet kunne have skabt en større indtægtskilde for thegnen/stormanden i området.

En anden faktor i forhold til kontrol og indtægter i området skal sandsynligvis findes ved Trælborg (Se fig. 1, nr. 12). Trælborg var en halvcirkelformet voldgrav, som lå på et næs ud mod Århus Å. Voldgraven dannede en kunstig, nordlig afskæring af et næs, som ellers ved de øvrige verdenshjørner er naturligt afgrænset af stejle kanter. Befæstningens placering på næsset er derfor perfekt i forhold til forsvar. Trælborg ligger på den østlige side af Århus Å og er delvist undersøgt af Moesgård Museum i 2010. På den vestlige side af åen, lige over for Trælborg ses stednavnet 'Borgbjerg', hvor der i dag ligger en gård. Navnet kunne antyde en mulighed for en lignende funktion som det, der ses ved Trælborg, men der foreligger ingen arkæologiske undersøgelser af bakketoppen. Trælborg er dateret til vikingetiden og tolkes som et kontrolpunkt, måske i forhold til Århus Å, hvor små både har kunnet fragte varer mellem Aarhus og Stilling; eller også i forhold til landevejen mellem Aarhus og Horsens (Andresen, 2016).

En vigtig overfart, å-forbindelse med kontrolpunkt og placeringen som opland til Aarhus kan altså være nogle af de faktorer, der har spillet ind i forhold til stormandens residens – Vikingen fra Fregerslev – og hans forløbere i netop dette område. Det er til gengæld helt umuligt at sige noget om størrelsen på området, som stormanden havde kontrol over, men Århus Å kan have dannet den østlige afgrænsning af Fregerslev-rytterens revir.

Litteratur:

Andresen, Jens-Bjørn Riis (2016): *FHM 5201 Trælborg* (upubliceret beretning).

Beck, Anna Severine (2018): 'Revisiting the Trelleborg House: A Discussion of House Types and Assemblages'. *Norwegian Archaeological Review* 2018.

Roesdahl, Else, Søren M. Sindbæk, Anne Pedersen & David M. Wilson (red.) 2014: *Aggersborg. The Viking-Age settlement and fortress*. Højbjerg. Jysk Arkæologisk Selskab.